

УДК 821.131.1.09:811.111.09(092)-143

Маркова Мар'яна Василівна

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Маркова Марьяна Васильевна

*кандидат филологических наук, доцент,
заведующая кафедрой романской филологии и компаративистики
Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко*

Markova Maryana

*PhD in Philology, Docent,
Head of Department of Romanic Philology and Comparative Studies
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

РЕЦЕПЦІЯ ПЕТРАРКІЗМУ В ЕЛЕГІЯХ ДЖОНА ДОННА
РЕЦЕПЦИЯ ПЕТРАРКИЗМА В ЭЛЕГИЯХ ДЖОНА ДОННА
RECEPTION OF PETRARCHISM IN JOHN DONNE'S ELEGIES

Анотація. У статті виділено петрарківські елементи елегійних віршів Джона Донна. Стверджується, що незважаючи на те, що елегії англійського письменника генетично пов'язані з абсолютно іншою традицією любовної лірики – римською, вони не позбавлені петрарківських ознак. Показано, що орієнтація на Овідія часто набуває в цих текстах добре відчутних петрарківських акцентів, що, безперечно, свідчить про творчу рецепцію петраркізму поетом.

Ключові слова: Дж. Донн, елегії, петраркізм.

Аннотация. В статье выделены петраркистские элементы элегических стихотворений Джона Донна. Утверждается, что несмотря на то, что элегии английского писателя генетически связаны с совершенно другой традицией любовной лирики – римской, они не лишены следов петраркизма. Показано, что ориентация на Овидия часто приобретает в этих текстах хорошо осязаемых петраркистских акцентов, что, безусловно, свидетельствует о творческой рецепции петраркизма поэтом.

Ключевые слова: Дж. Донн, петраркизм, элегии.

Summary. The article highlights Petrarchan elements in the elegiacal poems by John Donne. It is argued in it that despite the fact that the elegies of the English writer are genetically connected with a completely different tradition of love lyrics – Roman, they are not deprived of Petrarchan traits. It is also shown that the orientation on Ovid in these texts often takes well-tangible Petrarchan accents, that, undoubtedly, proves the creative reception of Petrarchism by the poet.

Key words: elegies, J. Donne, Petrarchism.

Постановка проблеми. Елегії Дж. Донна написані у перший період творчості митця, що охоплює 90-і рр. XVII ст. Більша їх частина присвячена любовній тематиці. У науці про літературу традиційно стверджується, що ці тексти тісно пов'язані з «Любовними елегіями» Овідія та його поемою «Мистецтво кохання». Як і в Овідія, кохання в елегіях Дж. Донна – не всепоглинаюча пристрасть, а радше легка гра, втіха, забава. В англійського поета воно ще менш серйозне, ніж у римського, бо якщо всі елегії останнього адресовані одній жінці, Коринні, то твори Дж. Донна навіть не мають єдиного адресата – почуття ліричного героя спрямоване одночасно на багатьох, воно переважно взаємне і

приземлене. Його любовні елегії також значно еротичніші за твори Овідія і майже цілковито позбавлені естетизації фізичних аспектів кохання [3, с. 169].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературознавці, які вивчали елегійний спадок Дж. Донна (А. Безруков, Г. Гривсон, Дж. Лейшман, А. Горбунов, О. Половинкіна), здебільшого наголошують на його антипетрарківському спрямуванні, стверджуючи, що у своїх елегіях автор повстав проти конвенцій домінуючого у тогочасній європейській ліриці петрарківського дискурсу. Так, російська дослідниця І. Скиба зазначає: «В «Елегіях» створюється тип відносин між чоловіком та жінкою, що суперечить петрарківському шаблону з його гордою красунею і закоханим, що страждає. Мається на увазі не лише факт фізичної близькості, неприпустимий у поезії Петрарки. Заміжня пані, героїня елегій Джона Донна, стає на шлях зради. Автор робить героя і його кохану коханцями <...> Специфіка суб'єктно-об'єктних відносин в «Елегіях» руйнує ієрархію взаємовідносин чоловіка і жінки петрарківської поезії» [5, с. 11-12]. Подібну позицію відстоює і російський перекладач Дж. Донна Г. Кружков, котрий стверджує, що в елегіях англійський митець виступив проти тогочасної поетичної моди, замінивши вертикаль у відносинах петрарківського героя і його Пані на горизонталь і тим самим знівельювавши характерну для петраркізму васальну залежність закоханого [див.: 2].

Не погоджуючись із викладеними думками, ми ставимо перед собою **мету** виявити сліди петраркізму в елегіях Дж. Донна та довести, що елегійні тексти митця варто сприймати не як заперечення, а як рецепцію петрарківської художньої системи.

Виклад основного матеріалу. Справді, в силу пам'яті жанру, любовні елегії Дж. Донна більшою мірою завдячують не Ф. Петрарці, а

Овідію, проте дуже часто навіть римський поет постає у них прочитаним крізь призму петраркізму. Так, в елегії X – «The Dreame» («Сон») – розробляються мотиви еротичного сну та солодкого болю. В ній митець контамінує сюжети Овідія («Любовні елегії», I, 5) та Ф. Сідні – митця, що увійшов в історію світової літератури як «англійський Петрарка» («Астрофіл і Стелла», XXXII, XXXVIII, XXXIX), тобто хоча Дж. Донн і не звертається безпосередньо до самого Ф. Петрарки, проте все ж зазнає опосередкованих петрарківських впливів через англійських послідовників італійського гуманіста.

Елегія IX – «The Autumnall» («Осінь») – присвячена темі зрілої краси, що хоча і не може бути зарахована до найпопулярніших петрарківських тем, все ж має прецеденти, в тому числі й у англійському петраркізмі. Зокрема, цієї теми торкається С. Деніел в одній із поезій ліричного циклу про Делію – «Beauty, sweet love, is like a morning dew» («Краса, солодке кохання – як ранкова роса»).

Елегія XVI – «On His Mistress» («Володарці») – пропонує поєднання настроєвої ніжності та м'якості, з одного боку, й характерної для Дж. Донна реалістичності зображення – з іншого. У ній використано багато загальних місць петраркізму, як то «*first strange and fatall inreview*» («перша дивна і фатальна особиста зустріч»), «*long starving hopes*» («довгі виснажливі надії»), «*spies and rivals*» («шпигуни і конкуренти») [7] та ін. (зважаючи на недоступність оригінальних текстів Дж. Донна та Ф. Сідні, при їх цитуванні посилаємося на авторитетні Інтернет-ресурси англійської літератури).

Елегія XX пов'язана з петраркізмом вже на рівні заголовка – «Loves Warre» («Любовна війна»). Стосовно цього тексту Г. Гарднер зазначала, що «протиставлення війни Марса і Венери – типова тема римської елегії» [8, с.128], проте, як відомо, це і типова петрарківська тема, тому зводити генетичні зв'язки названої елегії лише до античності аж ніяк не варто. Дж.

Донн поводитьсь тут із петрарківським елементом так, як і у більшості своїх текстів, що зазнали петрарківських імпульсів, – позбавляючи метафоричності та переносячи у реальний план. Автор змальовує у поезії численні натуралістичні образи війни і лише у кінцевому каламбурі повертає тему у петрарківське русло.

Метафора любові-війни використана і в дуже відомій ХХ елегії Дж. Донна «To His Mistress Going to Bed» («До володарки, що вкладається спати»), де проводяться прямі паралелі між боєм та фізичним актом кохання, фігурують петрарківські образи ліричного героя-монарха і героїні-імперії, а також використовується мотив облагороджуючої жіночої краси, що порівнюється із найкоштовнішими багатствами: «*O my America! my new-found-land, // My kingdom, safeliest when with one man mann'd, // My Mine of precious stones, My Empirie, // How blest am I in this discovering thee!*» [7] («*Моя Америка! Моя Земля! // Здесь я один на троне короля. // Ты – жемчуга страны вновь обретенной, // Открыв тебя, живу я обновленный*» [1, с. 217]).

Окремо слід зупинитися на елегіях II («Anagram» («Анаграма»)) та VIII («The Comparison» («Порівняння»)). За своїм характером названі тексти є своєрідним «блазоном навиворіт», тобто жіночі образи змальовуються у них не через звиклий для петраркістів перелік найкращих, найблагородніших рис, а навпаки – як каталог недоліків, а тому вони часто помилково сприймаються як реакція проти створеного Ф. Петраркою еталону краси та доброчесності донни, втіленого у світловолосій голубоокій Лаурі. Однак це не зовсім так, оскільки, по-перше, Дж. Донн не був винахідником цього художнього прийому, а, по-друге, обидва тексти написані в очевидній гумористичній манері, характерній для багатьох петрарківських поезій. Так, ще задовго до Дж. Донна Ф. Берні створив вірш під назвою «Sonetto alla sua Donna», у якій предмет оспівування – жінка – замість сірих очей мала сиве волосся, замість перлинних зубів – бліді очі, а

замість білосніжної шкіри – вицвілі брови. Твір Ф. Берні, поза сумнівом, мав на меті пародійно обіграти весь той надмірний арсенал художньої образності, який використовувався послідовниками Ф. Петрарки для вираження ідеалу жіночої вроди. І хоча цей текст здебільшого вважають виявом різкого несприйняття естетичних ідеалів петрарківського ліричного дискурсу, є й літературознавці, які з такою позицією цілком слушно, на наш погляд, не погоджуються. Зокрема, російська дослідниця італійського петраркізму Т. Якушкіна переконана, що «антипетраркізм Берні не означав зміни ціннісних орієнтацій. І насмішкуватий тон, і доведене до гротеску нагромадження петрарківських штампів, і відкрито підкреслена гра неначе вказують на те, що під висміювання підпадає петрарківський ідеал красуні. Однак насправді випадки Берні не руйнують основ петраркізму, вони спрямовані лише на його надмірності» [6, с. 173]. Практично те саме маємо і в Дж. Донна: «*Marry, and love thy Flavia, for she // Hath all things, whereby others beauteous be; // For, though her eyes be small, her mouth is great; // Though they be ivory, yet her teeth be jet; // Though they be dim, yet she is light enough; // And though her harsh hair fall, her skin is tough; // What though her cheeks be yellow, her hair's red, // Give her thine, and she hath a maidenhead*» [7] («Женись на Флавиї, мой дорогой! // В ней сыщешь все, что было бы в другой // Прекрасным: не глаза ее, а зубы // Черны, как ночь; не грудь ее, а губы // Белей, чем алебастр; а нос – длинней // Ее, как перлы, редкостных кудрей; // Глаза – красней бесценного рубина; // И если взвод – не в счет, она невинна» [1, с. 160]).

Має прецедент в італійській літературі і «Порівняння» («The Comparison») англійського митця, яке перегукується з поезією Т. Тассо «*Sopra la Bellezza*». Достеменно, щоправда, не відомо, чи був Дж. Донн знайомий із творами названих італійців, але, безперечно, дуже добре знав творчість Ф. Сідні, у чиєму романі «Аркадія» героїня Мопса описана за допомогою цього ж дотепного художнього прийому: «*What length of verse*

can serue braue Mopsas good to show? // Whose vertues strange, and beuties such, as no man may know // Thus shrewdly burdned then, how can my muse escape? // The gods must help, and pretious things must serue to shew her shape. // Like great god Saturn faire, and like faire Venus chaste: // As smoothe as Pan, as Iuno milde, like goddess Iris faste. // With Cupid she fore-sees, and goes god Vulcans pace: // And for a tast of all these giftes, she steales god Momus grace. // Her forehead iacinth like, her cheekes of opall hue, // Her twinkling eies bedect with pearle, her lips as Saphir blew: // Her haire like Crapal-stone, her mouth O heauenly wyde; // Her skin like burnisht gold, her hands like siluer vre vntryde» [9] («Сложу ли я двустийший ряд в честь дивной Мопсы ныне, // Чей страннен нрав и чьих красот нельзя постичь мужчине? // Берись за дело, Муза! Быть отступницей нельзя. // Придут тебе на помощь боги все – твои друзья. // В Сатурна красотой она, Венера – скромным видом, // Тиха в Юнону, гладкой кожей – Пан, быстра в Ириду, // Провидица, как Купидон, походкою – вулкан, // Лоб – гиацинт, щекам опаловый оттенок дан, // Уста – сапфиры, волосы черны, как камень жабий, // Вкруг ока белый перламутр, улыбка шире хлябей, // И серебром живым сверкает кожа на руках, // И золото горит на градких девичьих плечах» [4, с. 41]).

Оспівавши «видимі краси» Мопси, Ф. Сідні спрямовує читацьку увагу до ще кращих – «невидимих»: «*As for her parts vnknowne, which hidden sure are best: // Happie be they which well beleuee, and neuer seeke the rest» [9]* («Все ж лучшее в ней то, на что глядеть никак не можно: // Блажен, кто сказанного мной никак не истолкует ложно» [4, с. 41]). Дж. Донн натомість робить таку своєрідну «привабливість» своєї героїні запорукою її сумнівної добропорядності та подружньої вірності: «*Oh, what a sovereign plaster will she be, // If thy past sins have taught thee jealousy! // Here needs no spies, nor eunuchs; her commit // Safe to thy foes, yea, to a marmoset. // When Belgia's cities the round country drowns, // That dirty foulness guards and arms the towns, // So doth her face guard her; and so, for thee, // Which forced by*

business, absent oft must be, // She, whose face, like clouds, turns the day to night; // Who, mightier than the sea, makes Moors seem white; // Who, though seven years she in the stews had laid, // A nunnery durst receive, and think a maid» [7] («Коль ты ревнив (затем, что грешен сам), // Жена такая – истинный бальзам // От всех тревог: ей не нужна охрана – // Тут испугается и обезьяна. // Как наводнений мутная вода // Фламандские хранила города // От вражних армий, – так в отлучку мужа // Ее лицо, мужчин обезоружа, // Хранит ее от скверны. Рядом с ней // И мавр покажется куда светлей. // Немыслимо, что можно покуиться // На эту сласть: девицей мнят блудницу» [1, с. 161-162]).

Висновки. Отож, навіть такий дуже стислий огляд дозволяє стверджувати: незважаючи на те, що елегії Дж. Донна генетично пов'язані з абсолютно іншою традицією любовної лірики – римською, вони не позбавлені петрарківських ознак. Як було показано нами, орієнтація на Овідія часто набуває в елегіях Дж. Донна добре відчутних петрарківських акцентів, що, безперечно, свідчить про творчу рецепцію петраркізму митцем.

Література

1. Донн Дж. Стихотворения и поэмы / Джонн Донн ; [пер. с англ. ; под ред. Г. Кружкова]. – М. : Эксмо, 2011. – 480 с. – (Всемирная библиотека поэзии).
2. Кружков Г. Житие преподобного доктора Донна, настоятеля собора Св. Павла [Электронный ресурс] / Г. Кружков. – Режим доступа : <http://kruzhkov.net/essays/fortune/zhitie-prepodobnogo-doktora-donna/>
3. Маркова М. Творчість Джона Донна : традиції і новаторство / М. Маркова // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – 2016. – Вип. 24. – Ч. I. – С. 166–172.

4. Сидни Ф. Аркадия / Ф. Сидни ; [пер с англ., предисл. Л. Володарской]. – М. : РИОР : ИНФРА-М, 2011. – 640 с.
5. Скиба И. Парадигма образа женщины в «Элегиях» и «Песнях и сонетах» Джона Донна : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья (западноевропейская литература)» / И. Скиба. – М., 2010. – 20 с.
6. Якушкина Т. Итальянский петраркизм XV – XVI веков : Традиция и канон / Т. Якушкина. – СПб. : СПбГУКИ, 2008. – 336 с.
7. Donne J. Elegies : Electronic resource / J. Donne. – Access mode : <http://www.luminarium.org/editions/elegies.htm>.
8. Gardner H. John Donne : The Elegies and the Songs and Sonets / H. Gardner. – Oxford : Clarendon Press, 1965. – XCIX + 272 p.
9. Sidney P. The Countess of Pembroke's Arcadia : Electronic resource / P. Sidney. – Access mode : <http://www.luminarium.org/renascence-editions/arcadia1.html>